

Az Észak-jelenség

A skandináv egzotikum mítosza a Nyugat folyóirat képzetalkotásában

„Aki a mai világirodalmat szemügyre veszi, annak először is ez a szétszakadozottság tűnik föl. Az Európa-szerte ismert művek sokszor csak azért érdeklik Európát, mert egy-egy aránylag ismeretlen, különös miliőt tárnak föl számára, mint valami egzotikumot. [...] Az északi irodalmak [...] nagyrészt ennek az egzotikus érdeklődésnek köszönhetik sikereiket.”¹

A Nyugat skandinavisztikai megközelítésben

Kevesen vonnák kétségbe, hogy a Nyugat szellemi öröksége óriási hatást gyakorolt az utókor kanonizációs, irodalomelméleti és irodalomtörténeti irányzataira és törekvéseire. Azonban sokaknak nyitott kérdés, hogy a folyóirat és a Nyugat-mozgalom minek köszönheti kiemelt szerepét. A skandináv irodalom magyarországi fogadtatása szempontjából megállapíthatjuk, hogy a Nyugat tábora – természetesen az irodalmi nyilvánosság hatástörténetileg eltérő jelentőségű orgánumaival együtt – úttörő munkát végzett, és elérte, hogy olvasóközönsége első kézből értesüljön a késő 19. századi és a korabeli dán, norvég és svéd szerzők műveiről, valamint a legújabb művészeti áramlatokról. Bár a Nyugat nem tudományos folyóiratként működött, a magyar nyelven írt későbbi irodalomtörténetek önálló fejezetet alkotó *skandináv irodalomként*, másutt *északi-európai irodalomként* vagy a *skandinávok fénykoraként* ismeretes szellem-történeti konstrukcióján a Nyugat közvetett lenyomatát érezhetjük.

A skandináv irodalom hazai fogadtatásáról több, elsősorban filológiai és irodalomtörténeti jellegű írásmű született, a Nyugatról alkotott legendákat szintén többször elemezték. Azt azonban még nem kísérelték meg feltárni, hogy a Nyugat számára fontos mintaképként szolgáló Észak és annak eszménye milyen formai és tartalmi sajátosságokra épült. Tanulmányomban megkísérlem összegzően bemutatni a nyugatos író-, költő- és kritikusközösség Skandináviáról őrzött mítoszait.² Elsősorban a folyóirat hasábjain előforduló szóképek és -kapcsolatok, következtetések és általánosítások halmazára fogok kitérni, és kisebb számban idézek majd más, a lap évtizedei alatt megjelent nyugatos szerzők műveiből. Olyan képzetekre szeretnék rámutatni, amelyeken tetten érhető, hogyan születtek az egyes tapasztalatokból egyetemes érvényű kijelentések, amelyek később meghonosodtak a hazai közgondolkodásban. A célom csak részben filológiai, éppen ezért nem fogom végigvenni az összes, a Nyu-

¹ BABITS Mihály, *Az európai irodalom története*, Szépirodalmi, Budapest, 1979, 462–463.

² A „mítosz” kifejezést itt nem eredeti, antikvitás korabeli értelmében, hanem egy jóval későbbi irodalmi közhiedelem népszerű elnevezéseként használom.

gatban megjelent skandináv tematikájú recenziót és művet. Fölösleges is lenne, hiszen sokan foglalkoztak már a korabeli magyar és skandináv művek közötti valós áthaladásokkal, és a Nyugat északi tárgyú írásainak listája az idevágó irodalomtörténeti munkák alapján rekonstruálható. Erre példa Tóth Zsuzsa megállapítása, aki idézi Galambos Ferenc *Nyugat repertóriumát*:³

A *Nyugat* repertórium alapján [...] a skandináv irodalmak például igen ismertek voltak a folyóiratban. A dán irodalommal kapcsolatban körülbelül harminc kritika jelent meg a Nyugatban. A norvégok közül Henrik Ibsen volt a legismertebb, mintegy harminc cikkben ismertették műveit, míg a svéd irodalom képviselői közül August Strindberg neve fordult elő a leggyakrabban a folyóiratban.⁴

Az idézet rámutat a skandináv tárgyú írások számosságára, és arra a három fő nemzetre, amely alatt a Nyugat Skandináviát értette. Tanulmányom középpontjában éppen ezért Dánia, Norvégia és Svédország kultúrájának korabeli fogadtatása áll. Sorsuk sok ponton összefonódik a környező balti nemzetek, Finnország és Oroszország történelmével, azonban utóbbiakat két okból is felesleges itt tárgyalnunk. A nem skandináv nyelvű északi országok híre és szerepe mindig is megkülönböztetett figyelmet kapott hazánkban, illetve egyikőjüket sem romantizálták ugyanazokkal az eszközökkel, mint a fentebb említett három országot. Továbbá megállapítható, hogy a nyugatosok nem az egyes szerzőkben keresték a különlegest, hanem éppen fordítva, a közös vonásokat keresték minden alkotóban: „Arra, hogy kis népek nagy írói egyéniséget adtak, volt példa elég; arra, hogy nagy irodalmat, csak egy: a skandináv”⁵ – írja például Hamvas Béla. A tanulmányban egy olyan közkeletű jelenséget vizsgálok, ahol az egzotikum téveszméje, ahogy Edward W. Said is megfogalmazta *Orientalizmus* című monográfiájában, mintegy leplet borít a valóságra, létrehozza az előzetes elvárások „információs szűrőjét”,⁶ és ezzel útját állja a valódi megismerésnek. Said kritikájában az *occidens* és az *oriens*, az imperialista nyugati világ és a védtelen Kelet állnak egymással szemben. Véleménye szerint a Kelet sosem képviselhette önmagát Nyugaton, mindig értelmezői segítségre szorult, ami gyakran torzításokhoz vezetett: „a [...] költő, tudós szóra bírja, bemutatja a Keletet, s rejtélyes világát a Nyugat számára is érthetővé teszi.”⁷ Írásomban a Nyugat folyóirat és a *boreas*, vagyis a skandináv országok kortárs kultúrájának kapcsolatát vizsgálom, amely több ponton emlékeztet Said elemzésére. A Nyugat ugyanis nem csak megismertette hazánkban az észak-európai irodalmat, hanem saját szájíze szerint át is értelmezte azt, és szimbolikus értelemmel ruházta fel a fikatív irodalmi világtérkép egy területét. Ahogy Bertrand Westphal is állítja, „a történelem során a térhez mindig is szimbolikus jelentést társítottak.”⁸ Skandinávia a folyóirat olvasatában egy

³ GALAMBOS Ferenc, *Nyugat repertórium*, Akadémiai, Budapest, 1959.

⁴ TÓTH Zsuzsa, *Holland irodalom a Nyugat című folyóiratban*, Debreceni Szemle 2011/1., 36–37.

⁵ HAMVAS Béla, *Norvég elbeszélések*, Nyugat 1932. május, 599.

⁶ EDWARD W. SAID, *Orientalizmus*, ford. PÉRI Benedek, Európa, Budapest, 2000, 18.

⁷ *Uo.*, 44.

⁸ „Historically, space has always been subject to symbolic readings.” BERTRAND WESTPHAL, *The Plausible World. A Geocritical Approach to Space, Place, and Maps*, ford. AMY D. WELLS, Palgrave Macmillan,

meglehetősen homogén kulturális és földrajzi egység illúziójaként bontakozik ki. Az így létrejött fantáziaképet legtöbbször a valósággal azonosították, amely aztán rendszerint a vonzódás alapját képezte. „Éppen ezért a század eleji Észak-jelenség (vagyis a skandináv kultúra iránti feltétlen rajongás, legyen szó akár a Nyugatról vagy más sajtóorgánuról) kisebb mértékben érinti a ténylegesen létező, földrajzilag, nyelvileg és kulturálisan is összetartozó régiót. Said és Westphal nem véletlenül koncentrálnak a mechanizmus aktív oldalára, hiszen ebben a folyamatban a Kelet passzív résztvevő. A skandináv egzotikum mítosza tehát (ahogy azt a Nyugat képzetalkotó hagyományának más tartalmi és formai elemeiről már jó néhányan megállapították) sokkal többet árul el egy hazánkban végbemenő művészeti, társadalmi és irodalomelméleti átalakulásról, mint magáról a megismerés tárgyáról.

A mítosz genezise

Skandinávia hosszú ideig ismeretlen folt volt a közép-európaiak mentális térképén, beleértve hazánkat is. A több évszázados és több ezer kilométeres távolság elegendő volt ahhoz, hogy Dánia, Svédország és Norvégia – nem beszélve a még félreesőbb vidékekről, mint Izland – az egzotikum, az ismeretlen, a távoli, de mégis ismerősen germán térség mítoszává érjen. Mindez előkészítette a 19. század második felében végbemenő skandináv áttörés magyarországi sikerét. Babits Mihály idevágó gondolatai legalábbis erről árulkodnak:

Egyáltalán, a különleges légkör, a távoli s szinte egzotikus lelkiség levegője csábította ez időben az irodalmi Európát. Ez magyarázza az északi és orosz irodalmak hirtelen hatását, mely nemsokára mindent elborít. Ez nem a színek szomja volt már, mint a romantikus korban, hanem a lelkeké. Ibsen megint új lelket hozott, új levegőt, zordat, északit és hideget.⁹

Többen is rámutattak arra, hogy a skandináv irodalom magyarországi népszerűségének csúcspontja valamikor a 20. század elejére,¹⁰ egyesek szerint egészen pontosan a tízes évekre datálható.¹¹ A szakirodalomban modern áttörésnek (Henrik Pontoppidan, Jens Peter Jacobsen, Herman Bang, Henrik Ibsen stb.),¹² vitalizmusnak (Knut Hamsun

New York, 2013, 1. (A tanulmányban előforduló idegen nyelvű idézeteket saját fordításomban közlöm – Cs. G. A.)

⁹ BABITS, *Az európai irodalom története*, 423.

¹⁰ MÁDL Péter – ANNUS Ildikó, *A svéd irodalom magyarországi fogadtatása a kezdetektől 1900-ig*, Argumentum, Budapest, 2018.; ANNUS Ildikó, *Irodalmi kanonizáció, avagy történetek Svédországból*, Skandinavisztikai Füzetek 9., 2012, 157–164.; KENYERES Zoltán, *Lukács György magyar tanulmányai 1945-ig* = Uő., *Korok – pályák – művek. Válogatott tanulmányok*, Akadémiai, Budapest, 2004, 208–238.; TAKÁTS József, *Finnország magyar politikai mítosza* = Uő., *Ismerős idegen terep. Irodalomtörténeti tanulmányok és bírálatok*, Kijárat, Budapest, 2007, 161–167.

¹¹ „Liebe Mamuskám!” Déry Tibor levelezése édesanyjával, kiad. BOTKA Ferenc, Balassi – Magyar Irodalmi Múzeum, Budapest, 1998, 241.

¹² Az elnevezés a Magyarországon is járt dán kultúrforradalmár és irodalomkritikus Georg Brandes azonos című összefoglaló munkájára vezethető vissza: GEORG BRANDES, *Det moderne gennembruds mænd*, Gyldendal, Kopenhága, 1883.

egy-egy művei) nevezett irányzatok által képviselt szellemi és társadalmi értékek az új-realizmussal (Sigrid Undset), a munkáirodalommal (Martin Andersen Nexø) és a neoromantikával (Selma Lagerlöf) karöltve, visszhangra leltek az amúgy is sokszínű és „»polifon« eredetiséget”¹³ hirdető Nyugat köré szerveződő értelmiségiek körében, és kitermelték az „észak-kedvelők”¹⁴ piaci rétegét. Skandinávia, Észak vagy Ibsen neve divatos hívószavak lettek a századelő Magyarországon,¹⁵ olyannyira, hogy tekintélyes művészek (Jászai Mari), érdeklődő irodalmárok és nyelvészek (Erdélyi Károly) és kezdő fiatal költők (Hajdu Henrik) ugyanazzal a lelkesedéssel vágtak bele a norvég vagy a dán nyelv tanulásába.

A „Nyugat [folyóirat] számára Nyugat elsősorban Franciaországot jelentette”,¹⁶ Észak mint irodalomföldrajzi táj- vagy eszménykép és égtáj elsősorban a három skandináv ország egységes vonásaiban, szimbolikus mivoltában konkretizálódott. A térség szorososan összeforrt Ibsen és Strindberg nevével, és a sornak gyakran itt vége is szakadt, hiszen a legtöbb cikkező vagy nem járt Északon, vagy igen töredékes ismeretei voltak a skandináv kultúráról. Kivételes helyen áll a már említett Hajdu (vagy Hajdú) Henrik (1890–1969), G. Beke Margit (1890–1989), Leffler Béla (1887–1936) vagy Mikes Lajos (1872–1930), akik rendszeresen írtak a Nyugatnak. Tájékozottságuk nyilvánvalóan annak köszönhető, hogy a forrásnyelvek beható ismerete¹⁷ mellett részben maguk is megfordultak a távoli germán országokban, kapcsolatban álltak kiadókkal és szerzőkkel, így egyfajta kultúrdiplomáciai feladatot is elláttak. Közvetlen elődeikkel¹⁸ ellentétben nem csak egy-egy művet, hanem fejenként akár ötvennél is több önálló fordítást készítettek. Ritkaságszámba megy néhány rendkívül felkészült irodalmár, mint Aurélien Sauvageot vagy Szerb Antal, akik szintén otthonosan mozogtak a skandináv irodalomtörténetben. Egyesek a nyelvtudást illetően elismerik hiányosságaikat („[s]védül sajnos nem tudok, így hát a fordítás munkájáról [...] érdemben nem szólhatok”),¹⁹ viszont hézagosságaik ellenére szinte sosem tartják vissza ítéleteiket, olykor esetleg félretájékoztatva olvasóikat. Sauvageot egy helyen Hjalmar Söderberg (1869–1941) svéd író drámájának címét hibásan citálja, és *Gretét* ír *Gertrud* helyett,²⁰ Adorján Andor pedig a „ja, takk”²¹ svéd kifejezést „Köszönöm, igen”-re fordítja, „meg-

¹³ KULCSÁR SZABÓ Ernő, *Budapest – Bécs – Berlin. A Nyugat és a közép-európai modernség = A Nyugat párbeszédei. A magyar irodalmi modernizáció kérdései*, szerk. FINTA Gábor – HORVÁTH Zsuzsa – SIPOS Lajos – SZÉNÁSI Zoltán, Argumentum, Budapest, 2011, 263.

¹⁴ HARSÁNYI Zsolt, *Garborg*, Nyugat 1924. február 1., 218.

¹⁵ A szélesebb kontextus kedvéért érdemes megemlíteni, hogy a modern áttörés és a skandináv századforduló külföldi fogadtatása talán német nyelvterületen volt a legjelentősebb. Magyarország más kis nemzetekhez képest kiemelkedően sok fordítással jeleskedett, azonban érthető okokból nem előzhette meg a germán országokat.

¹⁶ FENYŐ Mario, *A Nyugat hőskora és háttere*, ford. GELLÉN József, Csokonai, Debrecen, 2000, 94.

¹⁷ Hiszen a fordítás „kezdetben majdnem kizárólag a német és francia fordítások közvetítésével történt” (KÁLLAY Miklós, *Vikivaki vagy az arany lajtörja*, Napkelet 1935/9., 627.), és a műcímeiket sokáig „német fordításban” (HARSÁNYI, I. m.) idézik.

¹⁸ Például Szász Zsomborné (erről bővebben lásd MÁDL-ANNUS I. m., 81–118.).

¹⁹ LAZICZIUS Gyula, *Északi írók*, Nyugat 1930. február 1., 230.

²⁰ Aurélien SAUVAGEOT, *A házasság regényei*, Nyugat 1930. május 1., 753.

²¹ A *takk* alak valószínűleg elírás, a svéd helyesírás szerint *tack*nek kéne itt állnia.

döbrent beleegyezést” és „félszeg »köszönöm!«”-öt²² hall ki belőle, holott a fordulat valójában udvarias és semleges „igen”-t vagy „igen, kérem”-et jelent.²³

Az Észak-Európa iránti kiemelt érdeklődés sem térben, sem időben nem elszigetelt mozgalom. A Monarchia más pontjain és az első világháború után szérttagoló Közép-Európa térképén hasonló kezdeményezések indultak jóformán egy időben. A cseh irodalmi modernség és dekadencia vezető orgánuma, a *Moderní revue* (1894–1925), kísértetiesen hasonlít a Nyugatra, elég csak a skandináv fordítások és a skandináv tárgyú esszék számát alapul venni. Hugo Kosterka (1867–1956), aki a lapnál dolgozott, Hajdu Henrikhez hasonlóan a 19–20. századi skandináv irodalom lelkes fordítója volt.²⁴ Az államszocializmus idején a munkásosztály életét ábrázoló, a skandináv irodalomtörténetben „klasszikus északi munkásszerzőknek”²⁵ nevezett alkotók fordítása (a kultúrpolitikai hátszélnek köszönhetően) újabb löketet adott a skandináv irodalom hazai terjedésének, és a távoli kultúra iránti rajongás különböző okokból időnként ma is fellángol.

A mítosz mibenléte, kiterjedése és íve a Nyugatban

Bár Babits Mihály többször utal Észak-Európa másságára és idegenszerűségére egybek mellett *Az európai irodalom történetében*, az „egzotikus”, a „sajátos”, „távoli”, „más” és „idegen” jelzők nem csak nála különös ismertetőjelei a skandináv irodalomnak. Keresztury Dezső szemében „»Északinak« lenni valami különös duftságot jelentett; a szó valami sajátos hangulati légkört idézett fel”.²⁶ Laziczius Gyula nyelvész-irodalomtörténész szerint egy svéd novellakötet a „német, francia és angol regények fordítászuhatagában [...] félig-meddig irodalmi exotikum számba megy”,²⁷ Szerb Antal Tormay Cécile dekadenciája kapcsán egy „exotikus” és „kihalt északi rokonnépről”²⁸ fantáziál, Móricz pedig úgy véli, hogy Dániában „más világ van [...] távol, messze, ott ahol csak öreg hajósok jártak...”.²⁹ A távol-keleti vagy az inuit³⁰ tematikát az északihoz hasonló áhitat övezte. Valószínű, hogy minden olyan nemzet, amely kevésbé ismert európai nyelveken alkotott, megfelelt az egzotikum kategóriájának.

²² ADORJÁN Andor, *Strindberg levelei harmadik feleségéhez*, Nyugat 1934. szeptember 1., 202.

²³ A rengeteg helyen idézett összöveg August Strindberg harmadik feleségének, Harriet Bossénak címzett 1908. május 4-i leveléből származik. A levél megtalálható itt: STRINDBERGS brev til Harriet Bosse, s. a. r. Harriet BOSSE, Natur och Kultur, Stockholm, 1932.

²⁴ NEIL STEWART, *The Cosmopolitanism of Moderní revue 1894–1925 = History of the Literary Cultures of East-Central Europe. Junctures and disjunctures in the 19th and 20th centuries*, III., szerk. Marcel CORNISPOPE – John NEUBAUER, *Comparative History of Literatures in European Languages*, John Benjamins Publishing Company, Amszterdam–Philadelphia, 2007, 64.

²⁵ ANNKA OLSSON, *Välfärdsländernas litteratur 1960–2010 = Nordens litteratur*, szerk. Margareta PETERSSON – Rikard SCHÖNSTRÖM, Studentlitteratur, Lund, 2017, 366.

²⁶ KERESZTURY Dezső, *Két északi regény*, Nyugat 1941. március 1., 108.

²⁷ LAZICZIUS, I. m., 230.

²⁸ SZERB Antal, *Tormay Cécile*, Nyugat 1937. május, 351.

²⁹ MÓRICZ Zsigmond, *Shakespeare*, Nyugat 1923. július 1., 1895.

³⁰ LÓRÁNT Mihály szerint „fokozott figyelmet” érdemel Ejnar Mikkelsen *A jégmezők fia* című, „egzotikus”, „eszakimó” tárgyú elbeszélése. LÓRÁNT Mihály, *Ejnar Mikkelsen: A jégmezők fia*, Nyugat 1924. február 1., 219.

Lazicius Gyula így vélekedik Vilmos svéd királyi herceg afrikai színtereken játszódó *Fekete novellák*³¹ című gyűjteményéről: „Az Észak nem értheti meg a Delet, a csodálkozó tekintetét rajta feledheti ugyan, de látni csak azt lát benne, amit nem ért: misztikumot.”³² Lazicius egyfelől kritizálja a szerző naiv orientalizmusát, másfelől viszont ő maga is szívesen mitizálja általa ismeretlen népek kultúráját, ugyanúgy tesz, mint kritikájának alanya: „északi tájakon járunk, északi emberek között. Regényes tájakon és regénytelen emberek között.”³³ Szerb Antal némi öniróniával vallja a kor-szellem mindenre rácsodálkozó hajlamáról: „Egyáltalán nem lepne meg bennünket, ha azt olvasnánk, hogy Japánban állva alszanak és fekvé imádkoznak – viszont mély-ségesen megdöbbenő, ha azt olvassuk, hogy a japáni ember felszáll a japáni villamosra és szakaszjegyet vesz.”³⁴ Az egzotikum utáni vágyódás tehát gyakorlatilag az összes periferikus vagy frissen világirodalmi³⁵ rangra lépett nyelvi kultúrközösség esetében fennállt.

Ha tipológiai el kéne különítenünk az Észak-jelenség elemeit, arra juthatunk, hogy a Nyugat Skandinávia-mítosza nagyjából három forrásból táplálkozott. Nem meglepő, hogy Keresztury Dezső egy 1941-es, visszatekintő recenziójában tételesen fel is sorol közülük néhányat: „az északiak [...] a társadalom s a természet után a mult és a politika forrásaiból merít[enek] elsősorban.”³⁶ Skandinávia tehát egyfelől különleges antropológiai és szellemiségbeli, valamint földrajzi sajátosságokon nyugvó típust képviselt (*természet*, a szó kétféle értelmében), amely ritkán szorult további magyarázatra. Az antropológiai vagy faji, és a „mélyen a nép talajában gyökerező”³⁷ mentalitás-beli karakterisztika például a civilizálatlan, nemes barbárság eszményében, a „hősi és zord északi humanitásban”,³⁸ az „északi tónusban”,³⁹ egyszóval a(z északi) „germán ideálban”⁴⁰ csúcsosodott ki. Tudható, hogy egyes szerzőkre (Babits Mihály, Szerb Antal) erősen hatott Spengler civilizációelmélete,⁴¹ amelyben az egyes etnikai és nyelvi közösségek jól elkülöníthetők egymástól. Az óészaki törzsek ősemberi lélekkel bírtak („die altnordischen Stämme, in deren urmenschlicher Seele”),⁴² és maga az „északi szellem” is erre a múltra tekintett vissza. A feltételezést konkrét utalások

³¹ Vilmos svéd királyi herceg, *Fekete novellák*, Kner, Gyoma, 1929.

³² LAZICIUS, I. m., 230.

³³ Uo.

³⁴ SZERB Antal, *Mai japán Dekameron*, Nyugat 1937. január, 76.

³⁵ A sokak által vallott nézet szerint a világirodalom „a két klasszikus nyelv, a görög és a latin irodalma [...] a három nagy latin leány nyelv, a francia, olasz és spanyol és a két nagy germán nyelv, a német és az angol irodalma. Ezekhez hozzájárult a múlt század folyamán kiváltságos lángelmék átütő ereje és sajátos történelmi konstellációk összhatása révén a lengyel, orosz és skandináv irodalom.” SZERB Antal, *A világirodalom története*, Budapest, Magvető, 1980, 8.

³⁶ KERESZTURY, I. m., 108. (Kiemelés – Cs. G. A.)

³⁷ HAMVAS, I. m., 599.

³⁸ KERESZTURY, I. m., 108.

³⁹ HAMVAS, I. m., 599.

⁴⁰ ALKALAY Ödön, *Gabler Hedda*, Nyugat 1908. május 1., 470.

⁴¹ Spengler Babitsra és Szerbre gyakorolt hatásáról lásd például: KELLER Tamás, *A racionalizációs gondolat a társadalomtudományokban és az irodalomban*, Iskolakultúra 2006/1., 72–79.; POSZLER György, *Szerb Antal*, Akadémiai, Budapest, 1973, 387–398.

⁴² Oswald SPENGLER, *Der Untergang des Abendlandes*, Marix, Wiesbaden, 2007, 426.

is alátámasztják: „Untergang des Abendlandes – hangzik fel a kiáltás hol egy-, hol másfelől” – írja Görög Imre Knut Hamsun kapcsán.⁴³

Ahogy fentebb megjegyeztem, a földrajzi különlegességek Észak esetében is szimbolikus erővel bírtak: a „ködös észak”,⁴⁴ az „északi ködbűvölet”,⁴⁵ a „skandinávos, távolságos, kék és jég-fehér”⁴⁶ gyakori fordulatok és szóképek voltak a nyugatosok eszköztárában. Hogy a természetföldrajzi sajátosságok miért voltak már-már kötelező elemei az elemzéseknek, Hamvas Béla így magyarázza: „Az északgermán művészetben az ember erősebben áll a környezet befolyása alatt, jobban függ a földrajzi és éghajlati körülményektől.”⁴⁷ Elég csak „a környezeti befolyás” szűrőjén keresztül végigolvasni a Nyugat északi művekről közölt kritikáit és skandinávos ihletésű műveit, hogy ez az állítás igazolást nyerjen. Északon „Csipkézve hull a fjord”,⁴⁸ és a „jéghegyeken szikrázik a piros nap”, az északi fény „kegyetlen fenségben áll az égen”,⁴⁹ vagy éppen „álmosan dereng a Thingvalla felett”, és „Hekla hív”.⁵⁰ „A jég-eres, tündöklő, messzi lapp // hegykúpokat narancs-fényködbe vonva // holtan szikrázik az éjféli Nap”⁵¹ a „fjordokkal összeakadt hideg norvég égbolt”⁵² felett. „A meredek, jeges hegyek, viharban zúgó fjordok”⁵³ között „a hideg, a hó, a hegység ellen való harcban az ember minden életmegnyilvánulása a létfenntartás ösztönére zsugorodik”.⁵⁴ Az egyes írókhoz „hideg és objektív” és szinte „jeges személytelenség”⁵⁵ társul. Ugyan az idézett recenziók egy-egy konkrét műre hivatkoznak, mintha az lenne a céljuk, hogy egy irányba mutassanak, és rávilágítsanak Észak különlegességeire, amelyek a térség irodalmának már-már kizárólagos poétikai alapját és inspirációs forrását jelentették.

Az antropológiai és természetföldrajzi meghatározottság, valamint a szimbólumalkotás mögött a tájékozódás igénye állhatott. Észak különálló térség volt a nyugatosok világirodalmi atlaszán, ami a keletkezési kultúra tényleges földrajzi elhelyezkedéséből fakadt. Robert T. Tally szerint az irodalom világtalasa ugyanolyan hivatkozásrendszert hoz létre, mint egy valódi térkép:

[A]z irodalom egyfajta topográfiai feladatot is ellát: helyleírásokat ad, elhelyezi az olvasót egy képzeletbeli térben, tájékozódási pontokat nyújt neki, és segíti az őt körülvevő világ megértésében.⁵⁶

⁴³ GÖRÖG Imre, *Knut Hamsun: Az utolsó fejezet* 1924. november 16. – december 1., 657.

⁴⁴ FÜST Milán, *Andreas Haukland: Ol Jørgen*, Nyugat 1924. augusztus 16. – szeptember 1., 197.; BÍRÓ Lajos, *Leszámolás Ibsennel*, Nyugat 1908. augusztus 1., 778.

⁴⁵ BABITS *Az európai irodalom története*, 242.

⁴⁶ SZERB, *Tormay Cécile*, 350.

⁴⁷ HAMVAS, *I. m.*, 599.

⁴⁸ BABITS Mihály, *Messze... messze...*, Nyugat 1908. november 16., 358.

⁴⁹ KÉRI Pál, *A társadalom és a nemzet oszlopai*, Nyugat 1908. október 1., 188.

⁵⁰ RÉTI Ödön, *Karen*, Nyugat 1914. augusztus 16. – szeptember 1., 230., 231.

⁵¹ WEÖRES Sándor, *Nordkap*, Nyugat 1935. augusztus, 151.

⁵² TÖRÖK Sophie, *Kristin Lavransdatter: Koszorú*, Nyugat 1932. november 16., 504.

⁵³ SCHÖPFLIN Aladár, *Ibsen Brand-ja*, Nyugat 1926. július 1., 70.

⁵⁴ Aurélien SAUVAGEOT, *Hans E. Kinck*, Nyugat, 1929. február 1., 208.

⁵⁵ HAJDU Henrik, *Dán elbeszélők*, Nyugat, 1931. március 1., 345.

⁵⁶ „[L]iterature also functions as a form of mapping, offering its readers descriptions of places, situating them in a kind of imaginary space, and providing points of reference by which they can orient them-

A Nyugat olvasóközönsége tömegesen sosem járt Skandináviában, de a folyóirat „irodalmi térképészeti” munkája segítette őket eligazodni az áramlatok, szerzők és művek között. Észak és szimbólumai idővel függetlenedtek a primer kultúrától, és szabadon mozgatható tájékoztatói pontként segítettek értelmezni egy-két nehezen besorolható magyar vagy külföldi szerzőt. Szerb Antal „a magyar irodalom legészakibb, legskandinávabb figuráinak” tartja Tormay Cécile *A régi ház* című regényének szereplőit,⁵⁷ Ady Endre magát „északi embernek”⁵⁸ gondolja, Kosztolányi a „befelé tekintő északi német-skandináv szemlélet” (amelynek „őse az indus”)⁵⁹ tengelyére helyezi el Gellért Oszkárt. Babits szerint „Észak Flaubert-e, a dán Jacobsen”,⁶⁰ és Szerb Antal olvasatában Tormay a magyar Jens Peter Jacobsen.⁶¹ Valószínű, hogy a kijelentéseket nem előzte meg filológiai munka, a tényleges skandináv irodalmi formákat és hatásokat egyikőjük sem vizsgálta részletekbe menően a szóban forgó szerzőknél. Ahogy Kolozsy-Kiss Eszter a 20. századi nyugati irodalom haikuimitációiról megállapította, a fogalmak „pontos alkalmazása” helyett esetünkben is „csak az egzotikus motívum”⁶² felfedezéséig terjedtek az elemzések.

A skandináv mítosz másik fő forrása a politikai útkeresés, a szociáldemokrácia és a skandináv írók társadalmi elköteleződése iránti rajongás lehetett. Bár „a Nyugatot nem szánták a »munkásosztálynak«”, nem elhanyagolható tény, hogy a „Nyugat megjelenése egybeesett a Szociáldemokrata Párt és a szakszervezetek magyarországi felfutásával”.⁶³ Hogy egyes közreműködők, úgymint Hajdu Henrik, Déry Tibor, Lukács György vagy Kassák Lajos a szociáldemokratákkal vagy a kommunistákkal szimpatizáltak, esetleg politikai szerepet vállaltak a Tanácsköztársaság ideje alatt, nem jelenti azt, hogy a Nyugat kizárólag és végig a baloldali értelmiség szócsove lett volna, a lapnak sosem volt egységes és hivatalos politikai irányvonala.⁶⁴ Mégis, amikor egy-egy skandináv mű felett vívták a magyarországi kultúrharcot, a Nyugatban elsősorban a liberális-baloldali beállítottságúak hallatták hangjukat. Szintén beszédes lehet, hogy az 1920–1930-as években nemzetközileg is elismert másik skandináv politikai vívmány, az északi agrarianizmus és a „parasztdemokráciák”⁶⁵ csodálata zömmel más folyóiratok (Napkelet, Magyarország) feladata maradt. Hajdu Henrik, akinek politikai elköteleződése felől nem lehet kétségünk, egy Brand-előadásról a következőket írja:

selves and understand the world in which they live.” Robert T. TALLY, *Spatiality*, Routledge, London – New York, 2013, 2.

⁵⁷ SZERB, *Tormay Cécile*, 350.

⁵⁸ ADY Endre, *Észak és Dél*, Nyugat 1909. április 16., 432.

⁵⁹ KOSZTOLÁNYI Dezső, *Gellért Oszkár versei*, Nyugat 1922. június 16., 774.

⁶⁰ BABITS, *Az európai irodalom története*, 449.

⁶¹ SZERB, *Tormay Cécile*, 351.

⁶² KOLOZSY-KISS Eszter, *Kosztolányi Dezső japán versfordításairól*, *Literatura* 2008/1., 40.

⁶³ FENYŐ, *I. m.*, 158., 159.

⁶⁴ GINTLI Tibor, *A 20. század első felének magyar irodalma = Magyar irodalom*, főszerk. GINTLI Tibor, Akadémiai, Budapest, 2010, 645.

⁶⁵ Ahogy Mary Hilson állítja: „az agrárpártok döntően befolyásolták az északi országok politikai életét legalább az 1930-as évekig” („agrarian parties were extremely important in shaping Nordic politics until at least the 1930s”, Mary HILSON, *The Nordic Model. Scandinavia since 1945*, Reaktion Books, London, 2008, 26.).

Aztán fölment a függöny s egyetlen dekorációként hatalmas norvég zászló feszült szét a színpad háttérében. Vörös alapon kék-fehér kereszt. Nekem különösen érdekes látvány. Hát Norvégiában ilyen kompromisszumok is lehetségesek? Mindjárt két kereszt a vörössel?⁶⁶

A díszlet aktuálpolitikai értelmezése az 1928-as előadás⁶⁷ körülményeinek és a norvég zászló vexillológiai háttérének ismeretében teljesen önkényes, még ha az akkor legnagyobb norvég baloldali párt (Arbeiderpartiet) 1927-ben csaknem 36,8%-ot is ért el a parlamenti választásokon.⁶⁸ Röviden szólva lehetetlen az, amire Hajdu próbál utalni: a háttérben kifeszített lobogó nem a korabeli skandináv országgyűlések jellemző politikai erői, vagyis a konzervatív-paraszti és a szociáldemokrata-kommunista oldal békés együttélésének szimbolikus megjelenítése volt. Sokkal valószínűbb, hogy az 1928-ban Ibsen-centenáriumot ünneplő és alig huszonhárom éve független Norvégia, illetve az oslói nemzeti színház (amely ez idő tájt lépett önfenntartóból részben államilag finanszírozott státuszba) büszkesége keveredett a díszlet szimbolikájában. Hajdu számtalan elemzésében saját politikai álláspontját igyekszik beleolvasni egy-egy műbe. Pontoppidan *Mands Himmerig* című regényének középpontjában az első világháborúban való részvételre uszító „liberális vezérek” állnak. Azonban siet leszögezni, hogy „egyik alak se végig azonos [...] az íróval”, hogy rögtön „kizárja a kulcsregény vádját”, s hogy végül megnyugtassa a magyar olvasót a Dániában fújó politikai szelekkel kapcsolatban: a főszereplőt végül „a munkások lerántják a szószék-ről s kilökkik az utcára.”⁶⁹ Ő maga persze nem ismeri el, hogy „saját iránya kereteibe”⁷⁰ illeszti a művet, amivel egyébként pont ellenfeleit szokta vádolni. Hajdu tervezte ugyan lefordítani a regényt (amely megmagyarázza az előzetes szabadkozást), azonban az erősen a dán belpolitikához kötődő téma miatt valószínűleg sem a magyar kiadók, sem a szerző nem támogatta a fordítást.⁷¹ Szintén az első világháború lehetséges kimenetelét taglaló Sven Hedin-regény (*Egy harcban álló nemzet*) kapcsán állítja Lendvai István, hogy a szerző „írásának propagatív célja nyilvánvaló”, és olyan motívumokra bukkanunk benne, „amely[ek] nem nekünk szól[nak], hanem a sokszorosan megtévesztett semleges külföldnek.”⁷²

A már sokak által megírt harmincas évekbeli „világnézeti harcok”⁷³ egyik kiemelkedő eseménye volt Hajdu és az „ellenlábás” konzervatív írók (Majthényi György,

⁶⁶ HAJDU Henrik, „Brand” *Osloban*, Nyugat 1928. április 1., 549.

⁶⁷ Hajdu valószínűleg az 1928. február 23-i Nationaltheatret-beli rendezésről írt. A rendező Halfdan Christensen meglehetősen konzervatív művésznek számított, emiatt kevésbé valószínű, hogy formabontó díszlettel kísérletezett volna. Forrás: <https://ibsenstage.hf.uio.no/pages/event/83473>

⁶⁸ GALLAI Sándor, *A skandináv modell története*, Aula, Budapest, 1998, 36.

⁶⁹ HAJDU Henrik, *Mands Himmerig*, Nyugat 1931. április 1., 482–483.

⁷⁰ HAJDU Henrik, *Szerencsés Péter*, Nyugat 1929. március 1., 354.

⁷¹ Pontoppidan erre vonatkozó levelének másolatát a koppenhágai Királyi Könyvtár 460-as számú kézirati gyűjteményében őrzik (Kongelige Bibliotek, Tilg. 460).

⁷² LENDVAI István, *Sven Hedin: Egy harcban álló nemzet*, Nyugat 1915. március 1., 275.

⁷³ Lásd például: RÓNAY László, *Értékmentő fordulat. A harmincas évek elejének irodalmi és világnézeti harcai = A Nyugat-jelenség 1908–1998*, szerk. SZABÓ B. István – KENYERES Zoltán, Anonymus, Budapest, 1998, 83–92.

Kállay Miklós, Dóczy Jenő) egymásnak feszülése Henrik Pontoppidan *Szerencsés Péter* című regénye kapcsán. Ebben az élénk hangvételű polémiában olyan átpolitizált nép- és tájjellegre utaló szóvirágok ütköznek egymásnak, mint „a dán homoksivatag istentelen csendje”⁷⁴ és az „egészséges, szabad jütlandi szél”,⁷⁵ amely kisöpri a „kopenhágai [sic!] mocsár miazmáit”,⁷⁶ ahol egy „zsidó lelkületű” kultúrradalmár kikezdi a „dán elmaradottságot”.⁷⁷ A cikkírók legtöbbször nem is leplezik, hogy „a magyar viszonyokkal való egyezéseket”⁷⁸ szeretnék sulykolni, és nem véletlen, hogy az egyik oldal a „torzító elhallgatást”⁷⁹ veti a másik szemére, jóllehet ő sem tesz másképp.⁸⁰ Érdeemes még a politikai értelmezésnél maradván Kassák Lajos nézeteit megvizsgálni, aki a marxista ideológia kibontakozását keresi a skandináv irodalomtörténetben. Szerinte Pontoppidan „emberi öntudata már-már a társadalmi tudat kialakulása felé fejlődik”, ahová „Andersen Nexő, a proletáriró”⁸¹ végül eltalált.

A mítosz harmadik fő forrását, amely gyakran egybeolvadt a politikai és társadalmi átalakulás igényével a magát modernnek hirdető Nyugatban,⁸² a századvég művészeti irányzatainak az „északi specifikumokkal”, „az északi népek irodalmának eredendően borus, tépelődő hajlamával és ködösen fáradt rezignációjával” való találkozására jelentette.⁸³ Szerb Antal szavaival:

egy nép világirodalmi pillanata akkor következik el, amikor az általános korhangulat megegyezik az illető nép jellegzetes vonásaival. A skandinávok számára a századvég ez a pillanat. Az általános pesszimizmus, az európai szomorúság harmadik állomása preromantikus szentimentalizmus és romantikus világfájdalom után a skandinávokban találja meg leghivatottabb kifejezőit.⁸⁴

A Szerbhez hasonlóan gondolkodó irodalmárok szerint a realizmus, a századforduló és a dekadencia önálló skandináv válfajait a brandesi kultúrradalmak és az általános polgári kiábrándultság hozta létre. Egyesek odáig mennek az érvelésben, hogy azt állítják, ezen tendenciák északi változatai fontosabbak és jelentősebbek a gyújtópontnak számító Franciaországnál:

Brandesnek Dániában megadatott az, ami ritkán adatik meg egy kritikusnak: irányt és ösvényt szabott az eleven irodalom elé, azáltal, hogy a kicsinyes viszonyok

⁷⁴ HAJDU, *Szerencsés Péter*, 354.

⁷⁵ KÁLLAY Miklós, *Henrik Pontoppidan a zsidókérdés első nagy regényírója*, Napkelet 1938/6., 428.

⁷⁶ Uo.

⁷⁷ DÓCZY Jenő, *Szerencsés Péter*, Magyarország 1929. február 17., 5.

⁷⁸ Uo., 6.

⁷⁹ HAJDU, *Szerencsés Péter*, 354.

⁸⁰ Az esetről bővebben lásd: CSÚR Gábor Attila, *Henrik Pontoppidan műveinek magyarországi fogadtatástörténete*, Skandinavisztikai Füzetek 11., 37–52.

⁸¹ KASSÁK Lajos, *Thora van Deken*, Nyugat 1929. november 1., 560., 561.

⁸² A Nyugat modernségének mítoszáról lásd KENYERES Zoltán, *Nyugat-legendák és az etikai esztétizmus = A Nyugat-jelenség 1908–1998*, 10–14.; illetve GINTLI, I. m., 641.

⁸³ POSZLER, I. m., 359.

⁸⁴ SZERB, *A világirodalom története*, 778.

és a kicsinyes keretek között pótolta a dán írók számára a – párizsi atmoszférát és köpenye alá rejtve felvitte Északra a legfrissebb nyugat-európai szellőket. A skandináv irodalom elért volna Nyugat-Európába Brandes nélkül is, és a nyugat-európai szelek nyilván elvergődtek volna Skandináviáig saját erejükből. De Brandes közvetítésével a kölcsönös megtermékenyítés gyorsabban játszódott le és gazdagabb értékeket termelt.⁸⁵

Skandináviában, ahol a „holnap előharcosai”⁸⁶ és „a mi társadalmunk, az álszemérem, a hipokrizis társadalmának a heroszjai”⁸⁷ küzdenek „a mi fehéremberi, keresztény morálunk vagy álmorálunk gátjai közt”,⁸⁸ „kipécézik a nyárspolgárt”, és felforgatják „az avult polgári morált”.⁸⁹ Az írók fölszabadították magukat „a polgári osztályszemlélet törvényei alól”,⁹⁰ minden értelemben „szabadgondolkodók”.⁹¹ Ibsen „az emberekről és intézményeiről elmondotta véleményét, amikor leszámolt már hazája múltjával és a maga korával is”,⁹² és „Üdvöz légyen a leromlott, nyomorúságos és kicsinyes világ, hogy gonosztévő és értéktelen kutyák és majmok milliárdjai közt még egy Strindberget nemzett, ki azt isteni lélek erejét s annak minden vértanúságát magában rejt”.⁹³ Herman Bang „az előkelők kínzó ideg szenvedésének” hű ábrázolója,⁹⁴ Jens Peter Jacobsen a „beteg szépség, halál-nosztalgia, pusztulás-zene”⁹⁵ írója, Knut Hamsun felidézi „letűnt hanyatló korok analógiáit” és rámutat a „végzetre, amely felénk közelít”.⁹⁶ A Nyugat gyakorlatilag alig közöl olyan recenziókat, amelyekben nem az irodalomtörténet „északi specifikumai” jelennek meg, a térség gyakorlatilag egybe-forr a dekadenciával. Talán éppen ezzel magyarázható, hogy olyan szerzők, mint Sigrid Undset vagy Selma Lagerlöf, akik nem kapcsolhatók az irányzathoz, csak ritkán bukkannak fel a folyóirat hasábjain.

Ha végül megvizsgáljuk a skandináv egzotikum ívét a bő három évtizedig megjelenő Nyugatban, észrevehetünk néhány fontos részletet. Ignotus ikonikus nyitányában, a *Kelet népe*-ben már említi a „skandináv vá fejlődött lapp-szamojéd”⁹⁷ finneket a nyelvrokonság kapcsán, a skandinávok mint egységes és különleges nép tehát már léteztek az olvasók szellemi horizontján. A Nyugatban 1920-ig javarészt Ibsen és Strindberg műveiről vagy magyarországi színpadokon rendezett előadásaikról cikkeztek. Az 1920-as évektől egyre több skandináv tematikájú írás jelent meg, és a lap későbbi évtizedeiben csak fokozódott ez a tendencia. Osvát Ernő 1929-es halála

⁸⁵ FELEKY Géza, *Georg Brandes*, Nyugat 1922. február 16., 266.

⁸⁶ *Uo.*, 202.

⁸⁷ TERSÁNSZKY Józsi Jenő, *Szerencsés Péter*, Nyugat 1932. május, 591.

⁸⁸ *Uo.*

⁸⁹ ADORJÁN, I. m., 200., 201.

⁹⁰ KASSÁK, I. m., 560.

⁹¹ *Uo.*

⁹² ELEK Artúr, *Üldözött symbolumok*, Nyugat 1908. február 1., 116.

⁹³ *Altenberg Strindbergéről*, Nyugat 1911. március 1., 508.

⁹⁴ PETERDI István, *Herman Bang. Német [sic] író halálára*, Nyugat 1912. február 16., 368–369.

⁹⁵ SZERB, *Tormay Cécile*, 350.

⁹⁶ GÖRÖG, I. m., 657.

⁹⁷ IGNOTUS, *Kelet népe*, Nyugat 1908. január 1., 1.

után Móricz és Babits, majd 1933-tól Babits és Gellért Oszkár látták el a szerkesztői feladatokat, bár a végső szó ezentúl mindig előbbié maradt. Levelezésükből kiderül, hogy Gellért és Babits több ponton eltértek Osvát „korábbi szokásától,” hiszen „a világirodalom sokkal szélesebb körű bevonását”⁹⁸ támogatták. Az első hazai skandinávisták színrelépésével megjelentek regénykritikák, szerzői portrék és hosszabb lélegzetvételű elemzések, olykor vers-, novella-, tanulmány- és esszéfordítások is. A negyvenes évek felé közeledve mérséklődött az érdeklődés Skandinávia iránt, csak elvétve bukkanunk egy-egy releváns írásra. A tágabb értelemben vett északi tematikájú írásművek száma (Tóth Anita és Galambos Ferenc listáját, illetve a Nyugat tartalomjegyzékét figyelembe véve) a lap teljes pályafutása alatt viszont így is eléri a százat. Olykor nem világos, miért a második kiadás apropóján vagy akár évekkel később születik egy-egy recenzió,⁹⁹ miért sorakoznak szerzői portrék sűrűn, egymást követő lapszámokban, vagy milyen alkalomból jelenik meg egy írásmű. Feltételezhetjük, hogy a skandináv tárgyú írások nem szervezeten vagy témák köré szerveződve jelentek meg a folyóiratban, valószínűbb, hogy a szerkesztőség a közreműködőkre hagyatkozott, és elég volt, ha a benyújtott írásmű beleillett a lap tág profiljába.

Záró gondolatok

A Nyugat skandináv vonatkozású kritikáit, esszéit, fordításait és egyéb műfajú irodalmi műveit végigolvasva megállapíthatjuk, hogy a szerzők többsége (szociálpszichológiai kifejezéssel élve, ám jelentését átértelmezve) heterosztereotípiák mentén és hiányos vagy felületes irodalomtörténeti tudással közeledett a kortárs észak-európai irodalomhoz. Míg más korabeli folyóiratok egy része kritikusan szemlélte a Skandináviában domináló társadalmi és művészeti folyamatokat, a Nyugat-tábor szinte egyöntetűen rajongott a térség kultúrájáért, ahogy Réti Ödön *Karen* című drámájának kutatója, Belfort is Izland feltétlen csodálója. A jelenség retorikai-szellemi oldaláról elmondható, hogy három alapvető pilléren állt: Skandinávia a természetföldrajzi és kulturális antropológiai meghatározottság, a politikai áramlatok, illetve a kortárs művészeti hatások szempontjából tűnt egzotikusnak Magyarországról szemlélve. Ezek a jellemzők és sztereotípiák természetesen több ponton összefonódnak egymással, mégis célszerű volt őket külön tárgyalni. Nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt sem, hogy a visszatérő kliséknek olykor akadtak kritikusi is. Lukács György „az Ibsen-irodalom örök közhelyeiről”¹⁰⁰ beszél egy helyen, Kürti Pál pedig a drámaíró védelmében a következőket írja: „Ibsen darabjaira a »kődös« jelzőt aggatták, összetévesztvén néhány borongós s töprengő hős karakterét a mű matematikai világosságú karakterével.”¹⁰¹ Keresztury

⁹⁸ „...olvasd el szigorú szemmel cikkemet.” Babits Mihály és Gellért Oszkár *Nyugat-levelezése 1929–1941*, s. a. r. BUDA Attila – PATAKY Adrienn, Gondolat, Budapest, 2017, 19.

⁹⁹ Hamvas Béla már idézett *Norvég elbeszélések* című esszéje például eredetileg kilenc-tíz oldal lett volna, és végül csaknem egy évvel később jelent meg a tervezettnél. „...olvasd el szigorú szemmel cikkemet.”, 171–172., 184.

¹⁰⁰ LUKÁCS György, *Könyvek Ibsenről*, Nyugat 1908. november 16., 392.

¹⁰¹ KÜRTI Pál, *Kis Eryolf*, Nyugat 1929. január 1., 75.

még tovább megy, amikor úgy vélekedik, hogy az „északiság” sokszor egyenlő volt az „olcsó fjord-romantikával” és a „harapós társadalomkritikával”.¹⁰²

Végül hadd jegyezzem meg, hogy jelen tanulmánnyal nem az volt a célom, hogy érvénytelenítsem vagy lefokozzam az északi irodalomról és kultúráról nyilatkozó nyugatos szerzőket vagy eszmei örököseiket, hiszen poétikai és irodalomtörténeti helyi értékük vitathatatlan. Mindössze megpróbáltam a mai magyarországi skandinavisztika szemszögéből megvizsgálni és kritikus szemmel újraolvasni egyes cikkeket és műveket, hogy rámutassak a bennük foglalt pontatlanságokra és túlzásokra. A nyugatosok védelmében idézem Wilhelm Droste elmékedését Ady Endre *Ibsen és Settimio* című novellájáról, amely rendkívül találóan fogalmazza meg a Nyugatra jellemző mitizáló hozzáállást: „[Ady Endrének] A gyengeség az ereje. A nem-tudás a tudása. És óriási nem-tudása volt, csodálatos dolgokat nem tudott”¹⁰³ – a Nyugat ismerethiánya vagy nem-tudása Északról éppen ezért egy skandinavista számára a magyar irodalomtörténet egyik legérdekesebb fejezete.

¹⁰² KERESZTURY, I. m., 108.

¹⁰³ Wilhelm DROSTE, *Hazát találni az ellentétben. Ady, Ibsen és az Észak-fok*, Észak 2018/3., 114.